

DE BRUGSE BIERVERVOERDERS EN DE AKSIJNSKONTROLE (eind 15de-17de eeuw)

A. VANDEWALLE

Het thuisbrengen van bier uit de brouwerijen te Brugge werd uitgeoefend als een officie, d.w.z. als een van stadswege toegekend, gereguleerd en gecontroleerd beroep. Het werd ingesteld in het laatste kwart van de 15de eeuw, wat in vergelijking met de andere arbeidersofficiën vrij laat is. Het is evenwel ook als een van de langste blijven bestaan, tot aan de eerste wereldoorlog¹.

De verklaring voor de laattijdige ontwikkeling van het biervoerderschap is te zoeken in de evolutie van het bierverbruik in de stad. Lange tijd nam dit bescheiden proporties aan, vooral gebaseerd op invoer. Het is voldoende bekend dat hier in de late middeleeuwen

1. A. VANDEWALLE, *Arbeiders rond kaaien en markten. De stedelijke officiën ten behoeve van de haven en de handel te Brugge, 15de-17de eeuw*, Brussel, 1986 (uitgave voorzien in de reeks Historische Uitgaven van het Gemeentekrediet van België). Hierin werd i.v.m. de biervoerders het aspect loon en loondeling uitgewerkt. Voorlopig gaan de verwijzingen in de navolgende bijdrage nog terug op ID., *De arbeidersofficiën van Brugge ca. 1440 - ca. 1670. Een institutionele studie, met economische en sociale aspecten*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling K.U. Leuven, 1983. Veder raadplege men: A. VAN DE VELDE, *De biervoerders*, in *De arbeidersofficiën der stad Brugge*, z.p.z.j. (overdruk uit het *Brugsch Handelsblad*), p. 8-10. Volledig daarop gesteund zijn CH. HERMANS, *De Bierkruiers van Brugge*, in *Jaarboekje Antwerpen's Oudheidkundige Kring*, dl. III (1913), p. 13-18; en G. MICHIELS, *De corporatie der biervoerders te Brugge*, in *5e Wieze Oktoberfeesten 17 sept.-2 okt. 1960*, programmabrochure, p. 57-61. Het hoofdstukje over de biervoerders in J. PENNINGCK, *Het bier te Brugge*, St.-Andries, 1963, p. 17-20, is gebaseerd op de verschenen literatuur en de gepubliceerde bronnen. Alleen voor de 19de eeuw geldt E. VANDERVELDE, *Enquête sur les associations professionnelles d'artisans et ouvriers en Belgique*, Brussel, 1891, p. 2-3.

relatief veel wijn werd gedronken. Toch werden hier ook belangrijke hoeveelheden bier ingevoerd via Sluis, vooral Duits bier (hoofdzakelijk uit Hamburg). Dat bier was gebrouwen op basis van hop, wat het een betere smaak en een grotere houdbaarheid gaf dan het ter plaatse gekende gruitbier. De Hollandse steden zoals Leiden, Delft en Haarlem waren de eerste om in de twintiger jaren van de 14de eeuw de techniek van het hophbrouwen over te nemen, en hun produktie ook naar de Zuidelijke Nederlanden uit te voeren. In 1388 zou Brugge tijdens een half jaar 11.840 ton hophbier hebben ingevoerd, terwijl de belasting op stedelijk bier slechts 2.625 ton trof. Niettegenstaande het verzet van de lokale regeerders met het oog op hun inkomsten uit het gruitrecht zou het hophbrouwen hier ook snel ingang vinden, ten laatste in het begin van de 15de eeuw. Dit bracht dadelijk een verhoogd bierverbruik mee : halfweg dezelfde eeuw werd de opbrengst van de aksijns op de wijn al overvleugeld door deze op het bier, en deze trend zou zich verder doorzetten.

Dit zou evenwel de invoer van vreemd bier niet volledig uitschakelen, wellicht ook omdat de kwaliteit van het inheems bier wegens de moeilijkheid van het vinden van geschikt grondwater niet tegen het uitheemse kon optornen. In de Hollandse steden, vooral in Gouda, was trouwens een nieuwe biersoort ontwikkeld, het kuitbier (waarschijnlijk een nogal dik, weinig gehopt bier, op basis van gerst- en haverhout), dat in Vlaanderen snel het hophbier van Haarlem verdrong. Niettemin schijnt de Brugse brouwindustrie tegen het einde van de 15de eeuw een hoge bloei te hebben bereikt. In de periode 1 dec. 1492 - 1 dec. 1493 was er een totale produktie van 52.000 ton (Brugse kuit en dubbele kuit), waarvan zelfs 1/5 werd uitgevoerd, naast een uitermate geringe import van Hollandse kuit en Engelse ale (niet meer dan 1/25 van het verbruik). Het was trouwens kenmerkend voor heel Vlaanderen, volgens een verklaring van aartshertog Maximiliaan in 1495, dat door de ontwikkeling van de inheemse brouwerijen de invoer in het graafschap van Hollandse en vreemde bieren tot op 1/4 was teruggevallen. De bloei van de Brugse biernijverheid zou zich in de 16de eeuw nog verder doorzetten².

2. H. SOLY, *De economische betekenis van de Zuidnederlandse brouwindustrie in de 16de eeuw. Problematiek*, in *Economische Geschiedenis van België. Behandeling van de bronnen en problematiek. Handelingen van het Colloquium te Brussel 17-19*

Het is dan ook begrijpelijk dat precies in het laatste kwart van de 15de eeuw, het tijdstip van de opbloei van de lokale brouwindustrie, de noodzaak tot een goede organisatie van de uitlevering van het bier zich opdrong. Dat deze taak niet langer aan de brouwersknechten werd overgelaten, maar aan een specifiek biervoerdersofficie werd toevertrouwd, moet in nauw verband worden gezien met de mogelijkheid die daarmee werd geschapen tot een efficiënte controle op de inning van de bierakcijns. De aksijnzen of indirecte belastingen op de verbruiksgoederen waren in de beschouwde periode de voornaamste voedingsbron voor de stedelijke financiën. Deze op de dranken, en zoals gezegd mettertijd voornamelijk op het bier, speelden hierbij een hoofdrol. In een tijd van economisch verval en toenemende financiële nood bij de overheid is het begrijpelijk dat deze sterk bekommerd was om de aksijnsopbrengsten, en de controle op hun inning verscherpte³. Het is dan ook in deze optiek dat de instelling van het officie van het biervoeren moet gezien worden. Overigens stond niet alleen de oorsprong van het officie in dit teken, maar ook de verdere dagelijkse werking en het hele verenigingsleven van de biervoerders⁴.

nov. 1971, Brussel, 1972, p. 100-103 ; E. AERTS, *De Zuidnederlandse brouwindustrie tijdens het Ancien Régime. Status quaestionis van het onderzoek*, in *Handelingen Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, dl. XXXIII (1979), p. 5-34 ; ID., *De bibliografie van de Zuidnederlandse biernijverheid tot omstreeks 1800. Een aanvulling*, in *Id.*, dl. XXXVII (1983), p. 5-12 ; R. VAN UYTVEN, *Haarlemmer hop, Goudse kuit en Leuvense Peterman*, in *Arca Lovaniensis. Artes atque historiae reserans documenta. Jaarboek 1975*, p. 334-351 ; J.A. VAN HOUTTE, *De geschiedenis van Brugge*, Tielt-Bussum, 1982, p. 158 en 164 ; P. BOGAERTS en V. DELJOUTTE, *Notice historique sur les impôts communaux de Bruges*, Brussel, 1846, p. 14-47.

Hier dient, samen met E. AERTS, *a.a.* (1979), p. 22-27, het gebrek aan kwantitatieve gegevens betreffende de bierindustrie (productie, import, verbruik...) in Brugge en de andere Vlaamse steden betreurd te worden. In afwachting dat deze voornamelijk op basis van de aksijnzen kunnen opgemaakt worden, is het niet van belang ontbloeit hier het mechanisme uiteen te zetten waardoor de biervoerders tot de inning van deze laatste bijdroegen.

3. J.A. VAN HOUTTE, *a.w.*, p. 337 ; N. MADDENS, *De beden in het graafschap Vlaanderen tijdens de regering van keizer Karel V (1515-1550)*, (*Standen en Landen*, dl. LXXII), Heule, 1978, p. 86-87 ; E. AERTS, *a.a.* (1979), p. 23, en 14-15, 17-18 en 20.

4. Voor de hierna volgende bronnen uit het SAB. (Stadsarchief Brugge) zie A. VANDEWALLE, *Beknopte inventaris van het Stadsarchief van Brugge*, dl. I : *Oud Archief*, Brugge, 1979.

Het biervoerdersmonopolie

Bij de oprichting van het biervoerdersofficie op 5 nov. 1477 werd aan de brouwers verboden het bier door hun knechten te laten thuisbezorgen, zoals ze tot dan toe gewoon waren. Voortaan zouden 36 biervoerders daarvoor instaan. De brouwers waren daar geenszins mee ingenomen : voortaan zouden ze hun knechten een loon moeten uitbetalen, waar deze vroeger genoeg namen met hetgeen ze voor het thuisvoeren van het bier ontvingen. Enige jaren later echter, nadat de brouwersknechten beloofd hadden aartshertog Maximiliaan te helpen een oproer te Brugge te onderdrukken, werden deze op 22 okt. 1485 ervan ingelicht dat ze opnieuw het bier van hun bazen mochten thuisvoeren. Dientengevolge werden dan ook op 21 nov. daaropvolgend de biervoerders afgezet⁵.

Deze afzetting kan nochtans niet lang van kracht geweest zijn. Er werd op 26 maart 1491 een hallegebod uitgevaardigd met de bepaling dat niemand voortaan bier dat van buiten de stad werd ingevoerd, mocht lossen of vervoeren tenzij de gezworen biervoerders van de markt⁶. En op 8 nov. 1494 werden de biervoerders officieel heringesteld ten getale van 38⁷. Wie toen het officie wilde uitoefenen moest

5. Gegevens gebaseerd op kronieken : CH. CUSTIS, *Jaer-boecken der stad Brugge*, tweede druk, dl. II, Brugge, 1765, p. 189-190 en 261-262 ; *Het Boeck van al 't gene datter gheschiedt is binnen Brugghe, sichten jaer 1477, 14 februari, tot 1491*, uitg. door C.C. (*Maatschappij der Vlaemsche Bibliophilen*, 3e serie, nr. 2), Gent, 1859, p. 96.

De biervoerders kwamen evenwel reeds vanaf 1470 in de stadsrekeningen voor als huurders van een ruimte in de Waterhalle : SAB., 216 : *Stadsrekeningen*, 1470-71, f° 16v°, rubriek ontvangsten van huishuren, booghuren, winkelhuren, enz. ; en vlg. rekenjaren telkens onder zelfde rubriek. Biervoerders bestonden dus reeds vóór 1477, wat niet wegneemt dat in dat jaar het biervoeren van overheidswege als officie kan zijn ingesteld.

6. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1490-99, f° 54v°. De woorden «van de markt» zijn wellicht toegevoegd omwille van het feit dat het biervoerdersgezelschap een vergaderplaats had aldaar : cfr. infra ; ofwel betrof het hier alleen die groep van biervoerders die dienst deed in het kwartier van de markt : cfr. infra.

7. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1490-99, f° 173. In de stadsrekeningen was toen al sprake van de «nieuwe» biervoerders : SAB., 126 : *Stadsrekeningen*, 1496-97, f° 14, rubriek booghuren enz. (stadrek. 1494-95 behelst nog de huur van maart 1494 ; stadrek. 1495-96 ontbreekt) ; zie ook *Ibidem*, 1494-95, f° 176v°, uitg. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, dl. VI, Brugge, 1876, p. 401.

zich in de stedelijke thesaurie komen aanmelden. Hij moest poorter zijn en zeker geen brouwersknecht. De brouwers die Brugse kuit of dubbel bier brouwden mochten daarvan niets laten wegvoeren of dragen in tonnen, noch op een wagen of een schip laten laden, dan alleen door de gezworen biervoerders⁸.

Evengoed werd het beroepsmonopolie van de biervoerders verder begrepen in de reglementeringen ten behoeve van de brouwers. Deze hadden vooral tot doel de inning van de aksijnzen op het bier te waarborgen. In het eerste uitgewerkt stedelijk reglement voor de inning van de bieraksijns van 19 okt. 1534 heette het dat de brouwers het bier dat zij brouwden, hetzij Brugse kuit, dubbel bier, *waghebaert*⁹ of *marsbier*¹⁰, niet uit hun huizen mochten laten dragen of voeren in grote of kleine tonnen, noch op een wagen of een schip laten laden, tenzij met een «teken» of bewijs van de kammies van de bieraksijns en door de gezworen biervoerders van de stad¹¹. Het werd de biervoerders evenwel in 1575 verboden enig bier te voeren of te dragen uit de brouwershuizen vóór het twaalf uur getond was en op de stellingen gelegen had. Aan overtreders werden geldboeten en schorsingen opgelegd¹². In 1581 werd de straf voor de brouwer die het bier liet «werken» door anderen dan de biervoerders, gesteld op 50 lb. par. bij de eerste overtreding, 100 lb. par. en schorsing uit de nering voor één jaar bij de tweede overtreding, en 300 lb. par. alsmede verbanning uit de stad bij de derde overtreding. Er werd

8. Er blijken ook een tijdlang vijf kuitvoerderschappen bestaan te hebben, waarvan de bedienaars door de thesaurier-principaal mochten aangewezen worden. Deze officies hielden het vervoer van vreemde, dus ingevoerde bieren in. Zij werden op 10 juli 1591 met de gewone biervoerderschappen versmolten, mits konditie dat de biervoerders maandelijks één onder hen zouden uitloten die zich met het vervoer van de vreemde bieren zou inlaten. SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1511-25, f° 34v° ; *Ibidem*, 1585-1609, f° 122v° en 123v° ; SAB., 393 : *Biervoerders*, stuk 1591.

9. Soort bier van goede kwaliteit : E. GAILLIARD, *Glossaire flamand*, Brugge, 1879-82, p. 364 ; E. VERWIJS en J. VERDAM, *Middelnederlandsch Woordenboek*, dl. IX, 1929, kol. 1596 ; R. VAN UYTVEN, *a.a.*, p. 343.

10. Soort bier, geen nadere uitleg bekend.

11. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1530-42, f° 136 ; P. BOGAERTS en V. DELJOUTE, *a.w.*, p. 37.

12. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1574-83, f° 11 (dd. 7 maart 1575 n.s.), en f° 361v°-362 (dd. 2 sept. 1581).

toen ook nog bijgevoegd dat de biervoerders de zondag niet mochten werken¹³. Er was overigens vroeger al bepaald dat ze de brouwers niet moesten dienen op hun brouwdag, op de zondagen en de hoogdagen¹⁴.

Ook in de verpachtingsvoorwaarden van de bieraksijnzen was gestipuleerd dat al het bier, hoedanig het ook was, moest «gewerkt» worden door de gezworen biervoerders¹⁵. Dit gold ook voor het bier dat bestemd was om uit de stad te worden gevoerd¹⁶. Evenzo was deze verplichting van kracht voor de «thuisbrouwers» of partikulieren die toelating hadden om zelf bier voor eigen konsumptie te brouwen in hun eigen huis¹⁷. Tot deze categorie behoorden ook de mannen- en vrouwenkloosters in de stad, die zelf in hun behoeften van bier voorzagen¹⁸.

Samengevat was dit alles als volgt terug te vinden in de loonregeling van 1643¹⁹. Voor al het bier dat de biervoerders uit de brouwerijen, hetzij deze van de stad hetzij van de brouwers die bij de brouwersnerring waren aangesloten, transporteerden naar de huizen van de poorters, herbergiers of partikulieren, mochten zij 0-0-8 lb. gr. per ton ontvangen. Voor azijnbier was dit 0-0-6 lb. gr. Voor de bieren die ten huize van de poorters of andere inwoners van de stad gebrouwen werden en die de biervoerders aldaar moesten kelderen, ontvingen zij slechts 0-0-6 lb. gr. per ton.

13. *Ibidem*, f° 371v°-372 (dd. 3 nov. 1581), en f° 390-391 (dd. 17 febr. 1582).

14. *Ibidem*, 1490-99, f° 173-173v° (dd. 8.11.1494).

15. SAB., 366 : *Brouwers*, stuk 1583 ; SAB., 127 : *Pachtboek officiën*, 1630-37, f° XXVIII (art. 13).

16. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1584-96, f° 418-418v° (dd. 21 okt. 1589) ; *Ibidem*, 1603-16, f° 61v°-62 ; SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1619-28, f° 140.

17. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1617-36, f° 96-97v° (dd. 25 aug. 1622) ; SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, geëxtendeerde akten, 1663-71, f° 1 (dd. 4 juli 1663) ; SAB., 393 : *Biervoerders*, reg. akten en ordonnantiën, f° 2-2v° (dd. 19 juni 1675). De huisbrouwerijen waren toen zeer talrijk. In 1680 waren er te Brugge niet minder dan 425 : A. VAN DE VELDE, *a.w.*, p. 9.

18. SAB., 393 : *Biervoerders*, reg. akten en ordonnantiën, f° 12-13v° (dd. 27 sept. 1700).

19. SAB., 393 : *Biervoerders*, keurboek, f° 13v°-14 ; SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1636-54, f° 160-160v°.

Eigenlijk kregen de biervoerders zelf een formele afkondiging van hun beroepsmonopolie «als punt van keure» pas op 19 juni 1677. Het luidde dat niemand enig bier, zowel vreemd als «ingebrouwen», binnen de stad Brugge mocht «werken» dan wel de gezworen biervoerders van de stad. De overtreders zouden een boete oplopen van 24 lb. par. per halve of kwartton ten voordele van het gezelschap van de biervoerders²⁰. Deze bepalingen werden in de daaropvolgende jaren herhaaldelijk ingeroepen als basis van het bedrijfsmonopolie²¹. Een maand na hun afkondiging werden ze trouwens al aangevuld als volgt. Al hetgene vastgesteld was t.o.v. het voeren en werken van het bier gold ook t.o.v. het *spoel en dik*²². Bijgevolg moest dit ook gevoerd worden door de gezworen biervoerders met uitsluiting van alle andere personen, in geijkt vaatwerk en met kennis van de pachter of kollekteur van de stedelijke bieraktsijzen. Daarbij werd nog bevolen dat de hop voor het brouwen van het bier uit de brouwerijen moest gedragen worden in manden en niet in open vaten of kuipen²³.

Het recht van het voeren van spoeling was trouwens in de praktijk reeds verworven, zoals blijkt uit de beslechting van geschillen dienaangaande. Dit was de biervoerders door de overheid toegestaan met de bedoeling de fraude uit te schakelen die er kon in bestaan bier voor spoeling te laten vervoeren²⁴.

Eén beperking op het bedrijfsmonopolie van de biervoerders valt te noteren. Zij hadden geen recht bier te vervoeren dat in wijnvaten was vervat. In dit geval kwam het vervoer aan de wijnschrodgers toe, uit hoofde van hun keure²⁵. Het was tevergeefs dat de biervoerders aanvoerden dat zij die vaten mochten «werken» zolang zij ze «ten

20. SAB., 393 : *Biervoerders*, keurboek, f° 3-4v°.

21. *Ibidem*, f° 9, 14, 19v°.

22. Afvalstoffen : spoelwater en bezinksel.

23. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1574-83, f° 371v°-372 (dd. 3 nov. 1581) ; SAB., 393 : *Biervoerders*, f° 4v°-8 (dd. 19 juli 1677).

24. *Ibidem*, f° 1-1v° (dd. 2.08.1645) ; SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1628-33, f° 41v° (dd. 7.07.1629) ; *Ibidem*, 1658-60, f° 141v°-142 (dd. 5.04.1660) ; SAB., 393 : *Biervoerders*, keurboek, f° 1-1v° (dd. 7.07.1629).

25. A. VANDEWALLE, *De arbeidersofficiën...*, a.w., p. 98 ; SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1658-60, f° 93 ; en de twee vlg. noten.

halze» konden dragen²⁶, en dat het onlogisch was dat zij dan geen wijn of wijnazijn mochten «werken» als deze in biertonnen was vervat²⁷.

Aan de biervoeders die persoonlijk hun officie bedienden was het verboden zich tegelijkertijd met brouwen bezig te houden²⁸. Ook mochten de biervoeders geen handel drijven in bier. Ze mochten enkel bier inleggen voor hun eigen gebruik²⁹.

De aksijnstekens

Het toekennen van een bedrijfsmonopolie zoals hierboven beschreven had een bijzonder doel. Het feit dat alleen de biervoeders de betreffende goederen mochten verplaatsen, maakte een sluitend systeem van controle op de inning van de aksijnzen op die goederen mogelijk. Door de biervoeders te verplichten bij elke lading bier een «teken» of bewijs van de kommis van bieraksijns in handen te hebben, kon in principe niet de minste hoeveelheid te verbruiken bier onbekend blijven.

De aksijns op het bier kwam reeds voor in de vroegste stadsrekeningen van het einde van de 13de eeuw. Ze vormde toen één van de zgn. grote aksijnzen, samen met de wijn en de mede³⁰. In tegenstelling tot deze laatste soorten, steeg de opbrengst van de bieraksijnzen gestaadig, tot deze in de 16de en 17de eeuw veruit de hoogste was³¹. In 1490 waren de aksijnzen op de verschillende biersoorten als volgt vastgesteld : 0-0-16 lb. gr. per ton Brugs bier ; 0-0-4 lb. gr. per ton klein (= niet sterk) bier ; 0-3-6 lb. gr. per ton dubbel bier ; 0-11-6 lb. gr. per vat Engels bier ; 0-0-6 lb. gr. per ton Duits bier³². Vanaf 1627 werden ook rechten geheven op het bier ten behoeve van de fortificaties³³.

26. SAB., 393 : *Biervoerdes*, reg. akten en ordonnantiën, f° 108-111v°.

27. SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, geëxtendeerde akten, 1641 vlg., laatste f°.

28. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1617-36, f° 407v° (dd. 23.06.1633).

29. *Ibidem*, 1490-99, f° 407v° (dd. 8.11.1494).

30. P. BOGAERTS en V. DELJOUTTE, *a.w.*, p. 14.

31. *ID.*, *Ibid.*, p. 39 en 42.

32. *ID.*, *Ibid.*, p. 35.

33. *ID.*, *Ibid.*, p. 44 ; A. VANDEWALLE, *Beknopte Inventaris...*, *a.w.*, p. 111 (reeksen 262 en 263).

En vanaf 1543 hadden de biervoeders ook rekening te houden met de provinciale verbruiksbelastingen op o.m. het bier, met name de (latere oude) «impost», en vanaf 1588 ook de «nieuwe impositiën»³⁴.

Bij de officiële herinstelling van de biervoeders in 1494 waren volgende bepalingen i.v.m. de aksijnskontrolle afgekondigd. Elke biervoerder moest dagelijks de «tekens» binnenbrengen van de bieren die hij uitgevoerd had. Bleef iemand daarbij in gebreke, dan verbeurde hij zijn officie en kon zelfs verbannen worden of een andere straf oplopen. De pachters en kollekteurs van de aksijnzen of hun boekhouders of dienaars hadden het recht bezoek te doen in de huizen van de tappers en poorters en elders waar ze het nodig vonden. De tappers, poorters of andere ingezetenen moesten de aksijns kontant betalen vooraleer men het bier uit de brouwerijen mocht voeren. Indien de biervoeders enig geld van die aksijnzen ontvingen, en ze dit geheel of gedeeltelijk achterhielden, dan moest het gezelschap van de biervoeders dat vergoeden, en werd de fraudeur gestraft met verbanning of een andere straf naar beschikking van de schepenen³⁵.

In het reglement op de inning van de bieraksijns van 19 okt. 1534 was eveneens bepaald dat de brouwers geen bier mochten uitleveren vooraleer de aksijns betaald was. Ze mochten het pas laten wegvoeren wanneer ze er een «teken» voor verkregen hadden van de kommies van de aksijns. Het vervoer moest gebeuren door de gezworen biervoeders, en dit overdag tussen de twee werkklokken. Ook voor het wegvoeren van «lek», d.i. door barsten uitgelopen bier, en van spoeling, was de toestemming van de kommies van de aksijns vereist en het bijzijn van de biervoeders³⁶.

34. J. DHONDT, *Bijdrage tot de kennis van het financiewezen der Staten van Vlaanderen*, — *Nederlandse Historiebladen*, dl. III (1940-41), p. 162-165 ; N. MAD-DENS, *De invoering van de «nieuwe middelen» in het graafschap Vlaanderen tijdens de regering van keizer Karel V*, — *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, dl. LVII (1979), p. 363 en 871-898 ; A. VANDEWALLE, *Beknopte Inventaris...*, a.w., p. 47-48 (reeks 23 vlg.) ; SAB., 393 : *Biervoeders*, procesdossier 1596-97 ; SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1564-74 (dd. 3 nov. 1564).

35. *Ibidem*, 1490-99, f° 173-173v°.

36. *Ibidem*, 1530-42, f° 136 en 137v° ; P. BOGAERTS en V. DELJOUTTE, a.w., p. 37 ; SAB., 393 : *Biervoeders*, reg. akten en ordonnantiën, f° 4v°-8.

Hiermee is duidelijk geworden dat de biervoeders de «tekens» die ze dienden in te leveren, vóór het werk moesten ontvangen van de brouwer. In 1581 werd nog enige nadere toelichting gegeven. De biervoeders mochten geen «tekens» aanvaarden tenzij ten huize van de brouwers. Ze mochten geen «tekens» weigeren die een brouwer hen geven wilde, met dien verstande dat ze er niet meer mochten aannemen dan waarvan zij terstond het bier zouden wegvoeren. Dit bier moesten ze dan voeren naar het huis van de persoon op het «teken» vermeld en nergens elders. Verder was elke biervoerder verplicht de «tekens» van de bieren door hem gevoerd bij zich te houden, tot hij ze moest inleveren. Hij mocht ze niet vermengen met andere tekens. Wanneer een kommies van de aksijnzen ze wenste te zien, moest hij ze voorleggen. Iedere avond moesten de «tekens» afgeleverd worden in het biervoedershuisje op de markt, waar de kommies ze kwam afhalen³⁷.

Vanaf de tweede helft van de 16de eeuw hadden de biervoeders ook verplichtingen t.o.v. de provinciale imposten. Ook hiervoor waren ze verplicht een «teken» bij te hebben, afgeleverd door de pachter of kommies daarvan, en aan hem terug over te dragen³⁸. De volgende verordeningen betreffende de controle op de bieraksijnzen zijn dan ook gericht op de bescherming van zowel de stedelijke als de provinciale rechten. In 1582 wordt de biervoeders voorgeschreven de «tekens» te *corthooren*³⁹ vooraleer het bier te vervoeren. Ze mogen geen geleende «tekens» gebruiken of «tekens» die op een andere naam spreken. Er is ook sprake van blauwe «tekens», die gegeven worden voor de bieren die uit de stad gevoerd worden. Voortaan moesten de «tekens» in het aksijnskantoor afgehaald worden, niet langer door de brouwers, maar door degenen die het bier wilden indoen⁴⁰.

Toch bleek er nog heel wat fraude t.o.v. de aksijnzen te bestaan. Daarom werden in 1585 nog aanvullende maatregelen bij hallegebod

37. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1574-83, f° 362.

38. *Ibidem*, 1564-74 (dd. 3.11.1564) ; *Ibidem*, 1574-83, f° 339 (dd. 29.04.1581) ; SAB., 393 : *Biervoeders*, procesdossier 1596-97.

39. D.i. : aftekenen (letterlijk : het oor inkorten, een hoek afscheuren).

40. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1574-83, f° 390-390v°.

afgekondigd. Ze betroffen vooral de ouderdom van de «tekens». Er werd vastgesteld dat, gezien er geen limiet stond op de ouderdom van de «tekens», hetzelfde «teken» soms gebruikt werd voor meerdere leveringen. Daarom werd voorgeschreven dat geen «tekens» meer mochten gebruikt worden die ouder waren dan acht dagen. Dit mocht gecontroleerd worden om 't even waar, zelfs in volle straat⁴¹. De bieren die uit de stad gevoerd werden per schip moesten door de biervoerders op het schip geladen worden, en dit eveneens vergezeld van een «teken». In 1591 werd bepaald dat dit «teken» niet ouder mocht zijn dan van de dag zelf van het uitvoeren, of de dag ervoor⁴². In 1605 mocht het toch weer drie dagen oud zijn⁴³. In het hallegebod van 8 okt. 1621 luidde het dat de «tekens» voor de bieren af te leveren binnen de stad slechts twee dagen oud mochten zijn, en de «tekens» voor de uit te voeren bieren drie dagen, waarin begrepen de dag van het halen van de bieren. Zowel bij de brouwers als bij de biervoerders mochten de aksijns pachters dit ten allen tijde controleren⁴⁴.

Wat de thuisbrouwers betreft, deze moesten eveneens zorgen voor zo'n «teken». Zij moesten het gaan afhalen op het kantoor van de aksijns, met opgave van precieze soort en kwaliteit, en dit vooraleer het bier te laten «werken». Dit laatste moest gebeuren door de biervoerders, die het betreffende «teken» moesten ontvangen en inleveren⁴⁵.

De «konditiën voor de verpachting» van de bieraksijnzen hielden ook in het kort de bepalingen in betreffende de verplichte tewerkstelling van de biervoerders en de aflevering van het *gecorthoorde* aksijnsteken⁴⁶. De pachters hadden dan ook — zoals aangehaald —

41. *Ibidem*, 1584-96, f° 159-160 (dd. 8.06.1585).

42. *Ibidem*, 1553-64, f° 387v° (dd. 14.03.1562 n.s.) ; *Ibidem*, 1564-74, f° 140 (dd. 17.04.1568 n.s.) ; *Ibidem*, 1584-96, f° 418-418v° (dd. 21.10.1589) en f° 482-482v° (dd. 30.03.1591).

43. *Ibidem*, 1603-16, f° 61v°-62 (dd. 15.01.1605).

44. *Ibidem*, 1617-36, f° 88v°.

45. *Ibidem*, 1617-36, f° 97 (dd. 25.08.1622).

46. SAB., 366 : *Brouwers*, stuk 1583 ; SAB., 127 : *Pachtboek officiën*, 1630-37, f° XXVIII (art. 13) ; SAB., 393 : *Biervoerders*, stuk 1663.

het recht de biervoerders hierop te controleren. Dat deze zich niet steeds goedschiks bij onaangekondigde controles neerlegden, valt wel te begrijpen⁴⁷. Ook de dagelijkse inlevering van de aksijnstekens werd wel eens geboycot⁴⁸. Toch was deze dagelijkse inlevering en de daarmee gepaard gaande rekening één der hoofdaspekten van het gezelschapsleven van de biervoerders.

Het biervoerdersgezelschap

Wie een biervoerderschap kocht aan de stad of aan een partikulier en dit officie persoonlijk ging uitoefenen⁴⁹ werd opgenomen als gezelschap in het biervoerdersgezelschap. In 1626 werd tussen dekens en gezellen overeengekomen dat een nieuw lid bij zijn intrede aan de «koning»⁵⁰ de som van 2-2-0 lb. gr. moest geven als «koningsgeld». Ook moest aan de dekens en gezellen een ton groot bier gegeven worden. Ten derde diende een welkomstgift gegeven aan de gezellen van het kwartier waar men volgens de lottrekking het werk diende aan te vatten⁵¹. Deze intredingsvoorwaarden werden in 1643 gewijzigd, en dit tengevolge van de stijging van de bierprijs. Het koningsgeld werd gebracht op 4-4-0 lb. gr., en de ton bier voor de gezellen moest voortaan 9 gulden kosten in plaats van 7⁵².

Ter gelegenheid van een geschil in 1652 werd geëxpliciteerd dat men geen nieuw gezelschap diende te betalen wanneer men na een tijdelijke staking van zijn werkzaamheden deze opnieuw wenste op te nemen. Dit was het geval met een biervoerder die regelmatig ingetreden was, daarna zijn officie gedurende zijn afwezigheid uit de stad verpacht had, en thans zijn officie weer zelf wenste te bedienen⁵³.

47. SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1658-60, f° 10v° (dd. 3.04.1658) ; *Ibidem*, 1660-65, f° 58v° (dd. 28.11.1661) ; *Ibidem*, 1665-67, f° 106v°-107 (dd. 29.03.1666).

48. SAB., 393 : *Biervoerders*, procesdossier 1657.

49. Men kon het ook verpachten : A. VANDEWALLE, *De arbeidersofficiën...*, a.w., p. 54 en 75-76.

50. Opperdekens : zie verder.

51. SAB., 393 : *Biervoerders*, keurboek, f° 6v°-7 (dd. 24.08.1626).

52. *Ibidem*, f° 17v° (dd. 17.06.1643).

53. SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1652-58, f° 21v°.

Elke biervoerder moest bij zijn intrede ook een eed afleggen. Daarin werd gezworen onderdanig te zijn aan de oversten, geen bier te voeren zonder aksijnsteken of samen met een niet-biervoerder, de vastgestelde werkregeling in acht te nemen, en de provinciale en stedelijke rechten niet te frauderen of daaraan mee te werken⁵⁴.

Aan het hoofd van het biervoedersgezelschap stonden een opperdeken en vijf dekens, samen zes dekens dus⁵⁵. De opperdeken droeg de titel van «koning»⁵⁶. De gewone dekens waren respectievelijk verbonden aan de vijf kwartieren waarin de stad door het gezelschap werd opgesplitst. Elke deken had dus de verantwoordelijkheid over de biervoeders die in zijn kwartier de brouwerijen bedienden⁵⁷.

Eigenaardig genoeg waren de dekens zelf nog ondergeschikt aan één of twee personen die van het biervoederschap geen deel uitmaakten, nl. de pegelaar(s)⁵⁸. Een pegelaar was een beambte door de stad aangesteld om de inhoud van de brouwketels te meten en het gehalte van het gebrouwen bier vast te stellen. Met deze gegevens kon men dan de te betalen aksijns bepalen⁵⁹. Het gezag van de pegelaars over de biervoeders valt dan ook te begrijpen in het licht van de aksijnskontrolle die in feite de bestaansreden was van het biervoedersmonopolie.

54. Volgens de tekst in *Ibidem*, 1658-60, f° 199v°, en de gedrukte tekst (ongedateerd) in SAB., 122 : *Plakkaten*, reeks I, reg. 3, nr. 3, uitgegeven in L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *La loterie à Bruges, — La Flandre*, dl. II (1868-69), p. 466.

55. SAB., 310 : *Charters ambachten*, nr. 226 (dd. 8.12.1587).

56. SAB., 393 : *Biervoeders*, keurboek, f° 6v° ; SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1655-58, f° 216.

57. SAB., 393 : *Biervoeders*, memorie werkregeling 17de eeuw ; *Ibidem*, procesdossier 1657, rekwest ; SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1655-58, f° 122v° ; E. HUYS, *Duizend jaar mutualiteit bij de Vlaamsche gilden*, dl. Bijlagen, Kortrijk, 1926, p. 190. Voor de kwartieren zie verder.

58. SAB., 366 : *Brouwers*, konditiën verpachting bieraksijns 1583, art. 15 : SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1596-1602, f° 139v°-140 (dd. 16.01.1598) ; SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1585-1609, f° 123v° ; vlg. noten.

59. SAB., 366 : *Brouwers*, pegelboek 1680 ; *Ibidem*, pegelboekje 1681 ; E. VERWIJS en J. VERDAM, *Middelnederlandsch Woordenboek*, dl. VI, 1907, kol. 213-215, s.v. pegelen ; F. DE BRABANDERE, *Stallaert's Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit Vlaamse, Brabantse en Limburgse bronnen*, dl. III, Handzame, 1977, kol. 50, s.v. pegeling.

Hoe verhiel zich nu precies de uitoefening van het gezag van de pegelaars t.o.v. dit van de dekens ? De pegelaars blijken vooreerst te hebben ingestaan voor de tucht bij de afrekening elke avond. Op 8 dec. 1587 vaardigde de pegelaar Wouter Huyghelijnc dienaangaande een reglement uit. De toepassing ervan kwam aan de pegelaar toe. Enkel bij diens afwezigheid konden de dekens klacht indienen tegen overtreders⁶⁰. Vervolgens hadden de pegelaars er ook voor te zorgen dat de biervoeders «het gemeente» geriefden en dienden zoals het hoorde⁶¹. Zij waren het dan ook die de loting verrichten volgens dewelke het werk werd verdeeld⁶². Daarenboven stelden zij de dekens aan die elk voor een groep van biervoeders verantwoordelijk waren⁶³. En wanneer niet volgens de voorschriften werd gehandeld traden zij gerechtelijk tegen die dekens op⁶⁴.

In een aantal gevallen kunnen pegelaars en dekens op dezelfde hoogte gesitueerd worden, nl. waar ze gezamenlijk optraden. Dit was het geval voor het afsluiten van een paar overeenkomsten in het gezelschap, waarbij beiden medebeslisten en ondertekenden⁶⁵. Ook dienden ze wel eens gezamenlijk een rekwes in⁶⁶, of traden ze samen op als partij in processen⁶⁷. Maar in andere gelijkaardige gevallen waren de pegelaars niet betrokken : overeenkomsten in het gezelschap werden aangegaan onder de leiding van de dekens⁶⁸ ; rekwes-ten werden ingediend door de dekens en gemene suppoosten van het

60. SAB., 310 : *Charters ambachten*, nrs. 225-227 (dd. 8.12.1587). Zie de uitgave in bijlage ; en cfr. infra.

61. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1584-96, f° 160 (dd. 8.06.1585).

62. SAB., 393 : *Biervoeders*, rekwes midden 17de eeuw.

63. SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1652-55, f° 59v° (dd. 19.02.1653).

64. *Ibidem*, 1667-70, f° 58v° en 62, en f° 158-158v°.

65. E. HUYS, a.w., p. 189-190 (dd. 16.12.1617) ; SAB., 393 : *Biervoeders*, keurboek, f° 17-18 (dd. 17.06.1643).

66. SAB., 393 : *Biervoeders*, rekwes 1585.

67. *Ibidem*, procesdossier 1604, eis ; SAB ; 283 : *Ferie thesaurie*, 1633-37, f° 187-187v° en 189v° ; 1652-55, f° 59v° ; 1660-65, f° 216v°.

68. SAB., 393 : *Biervoeders*, keurboek, f° 6-8v° (dd. 24.08.1626) en f° 19-21 (dd. 14.01.1645).

gezelschap⁶⁹; en de dekens traden op als partij in gerechtelijke akties⁷⁰.

Op het vlak van de overeenkomsten, de rekwesten en de processen moet dus gesproken worden van een gedeelte macht tussen de pegelaars en de dekens, met toch een overheersende positie voor de eersten aangezien ze konden tussenkomen wanneer zij dit nodig oordeelden. Er kan gesteld worden dat de dekens eigenlijk enkel eigenmachtig waren voor wat betreft de dagelijkse werkregeling binnen de kwartieren.

De werk- en tuchtregeling

Het belangrijkste onderdeel van de gezelschapswerking bestond in de regeling van het werk onder de gezellen. Daartoe was reeds bij de herinstelling van het biervoedersofficie in 1494 het volgende vastgelegd. De biervoeders moesten dagelijks op 5 plaatsen aanwezig zijn, te weten 6 voeders op de Markt, 4 aan de Carmersbrug, 6 aan de Molenbrug, 8 aan de Zuidzand- en Noordzandbruggen, en 4 aan de Ezelbrug. Elke groep mocht steeds de andere helpen indien dit nodig was⁷¹.

De vijf standplaatsen of kwartieren bleven in de 17de eeuw en ook nog later dezelfde. Alleen kennen we er voor de 17de eeuw ook de brouwerijen bij die in elk kwartier moesten bediend worden⁷²:

1. Het kwartier van de Molenbrug, met de brouwerijen *De drie Monniken*, *De Marminne*, *De Torre* en *Het Sweert*.
2. Het kwartier van de Markt, met de brouwerijen *De Pensé*, *De Wulf*, *De Zwaan*, *Het Stedenhuis* (stedelijke brouwerij), het *Kapittel van O.-L.-Vrouw* en dat van *St.-Donaas*.

69. *Ibidem*, reg. akten en ordonnantiën, f° 3-4v° (dd. 19.06.1677) en 4v°-8 (dd. 19.07.1677).

70. SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1619-28, f° 140 ; 1645-48, f° 35v°-36 ; 1645-48, f° 105, 110, 113 ; 1648-52, f° 233v°-234, 234v° en 238v° ; 1652-58, f° 21v° ; 1655-58, f° 122v° ; 1667-70, f° 41-41v° ; SAB., 393 : *Biervoeders*, procesdossier 1657.

71. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1490-99, f° 173.

72. SAB., 393 : *Biervoeders*, memorie werkregeling 17de eeuw. Vergelijk met de opsomming van de brouwerijen in 1673 in J. GAILLIARD, *De ambachten en neringen van Brugge*, Brugge, 1854, p. 157. Voor de kwartieren in de 19de eeuw zie de beschrijving van de lotboeken door R.A. PARMENTIER, in *Gemeentebld Brugge*, dl. 76 (1935), Bijvoegsels, p. 111-113.

3. Het kwartier van de Vrijdagmarkt, met de brouwerijen *Het Kruiske*, *Breydel*, *Het Schak*, *De Gapaert*, *De Sloter*, en *'t Haentje*.
4. Het kwartier van Carmers, met de brouwerijen *De Arend*, *De Brandthaeck*, en *De Rudder*.
5. Het kwartier van de Ezelbrug, met de brouwerijen *De Sterre* en *De Schaere*.

Voor dezelfde periode is bekend dat de groepen van biervoerders die in elk kwartier dienst moesten doen, maandelijks werden uitgeloot. In die kwartieren moesten zij dan niet enkel de opgesomde brouwerijen dienen, maar ook de «huisbrouwerijen» of partikuliere brouwerijen. Het werd noodzakelijk geacht dat het werk voor deze laatste enkel werd aangenomen door de dekenen, en niet door de gezellen zelf. Het was de deken die dan elke avond in het biervoerdershuisje het werk voor de brouwerijen en de huisbrouwerijen voor 's anderendaags moest verdelen.

De maandelijks uitloting van de groepen werd een paar maal op de helling gezet om te worden vervangen door een wekelijkse. Eerst was er een hallegebod van 8 juni 1585 dat o.m. voorschreef dat de biervoerders voortaan elke week moesten veranderen van brouwerij, en niet langer een maand voor dezelfde brouwerij werken zoals tot dan toe het geval was geweest⁷³. De biervoerders begrepen daaruit dat zij nu elke week zouden moeten loten. Ze stelden dat het altijd de gewoonte was geweest slechts om de maand het lot te werpen, maar dat ze binnen het aangeduide kwartier toch altijd om de week van brouwerij verwisselden⁷⁴. Deze handelwijze is dan blijkbaar toch behouden gebleven, want halfweg de 17de eeuw was er een nieuw voorstel tot aanpassing van de maandelijks loting. Ditmaal ging het uit van de pachters van de bierakijnzen. Tot dan toe werd er geloot de laatste dinsdag of de laatste donderdag van elke maand tussen 11 en 12 uur in het biervoerdershuisje. Alle biervoerders lieten dan het werk staan en begaven zich ter plaatse, omdat ze na de aanduiding van de kwartieren zelf hun werkmakker mochten kiezen binnen hun kwartier. Bij onpare groepen was er één man over voor het vormen

73. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1584-96, f° 160.

74. SAB., 393 : *Biervoerders*, rekwest 1585.

van koppels. Deze «wisselman» werd aangeduid door «werpen met de steen». De pachters vonden dat door deze manier van werken de fraude in de hand gewerkt werd, doordat mannen «met dezelfde gezindheid» elkaar konden opzoeken. Ze stelden voor ook de koppels uit te loten. De laatst overblijvende werd dan «wisselman». Een groot deel van de biervoerders was wel voor dit nieuwe systeem, omdat alle ruzies meteen zouden uitgeschakeld zijn. Trouwens indien er twee mannen bij elkaar geloot waren die niet bekwaam waren om samen te werken, zou nog steeds kunnen gewisseld worden met toestemming van de pegelaars en de dekens⁷⁵.

Niettegenstaande de gestelde aankoopvoorwaarden⁷⁶ waren er inderdaad nog steeds biervoerders die niet konden lezen en schrijven, wat nodig was voor het behandelen van de aksijnstekens. De pegelaars en dekens kregen daarom opdracht te zorgen dat bij elk koppel steeds een van beide kon lezen. Bleven er dan nog koppels over waar beiden niet konden lezen, dan moesten deze tewerkgesteld worden in de brouwerijen van dubbel bier of van Brugse keyte⁷⁷.

Blijkbaar werd meer belang gehecht aan de lichaamskracht waarover de biervoerders toch in zekere mate moesten beschikken om hun werk te kunnen uitvoeren. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat zij veelal vrij ruwe kerels waren. Bovendien werden zij geregeld door hun cliënten op een beker bier getrakteerd. Drankmisbruik en werkverwaarlozing waren niet ongewoon in hun midden⁷⁸. Op hun dagelijkse avondvergadering in hun gezelschapshuisje ging het er ook niet steeds even kalm en gemanierd aan toe. In 1587 vaardigde Wouter Huyghelijnc een ordonnantie uit met tuchtmaatregelen voor die vergadering. Alle gezellen waren in de eerste plaats ertoe gehouden rekenschap af te leggen van het gepresteerde werk en het ontvangen loon en de bijkomende aksijnstekens in een speciaal

75. *Ibidem*, rekwest ongedateerd (midden 17de eeuw). Of het voorgesteld systeem aanvaard werd is niet geweten. Het kan ook niet afgeleid worden uit de 19de eeuwse lotboeken, cfr. supra, n. 72.

76. A. VANDEWALLE, *De arbeidersofficiën...*, a.w., p. 60.

77. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1574-83, f° 390 (dd. 17.02.1582) ; *Ibidem*, 1617-36, f° 89v° (dd. 8.10.1621).

78. SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1574-83, f° 362 (dd. 2.09.1581) ; SAB., 393 : *Biervoerders*, procesdossier 1637.

daartoe bestemde kist te steken. Wie fraudeerde werd bij een eerste overtreding voor drie maanden van deelzaamheid aan de winsten uitgesloten, bij een tweede overtreding voor zes maanden en bij een derde overtreding werd hij voorgoed geschorst. De overige maatregelen verboden beledigingen, ongemanierdheden, ruzies en vechtpartijen, en stelden daar sankties op⁷⁹. Schorsingen uit het werk werden trouwens veelvuldig toegepast voor allerhande overtredingen van de reglementen⁸⁰.

Annex : de uitrusting van de biervoerders

Voor de uitvoering van hun werk waren de biervoerders speciaal uitgerust. Vooreerst was er de uniforme kledij. Deze bestond uit een rode *journeye*⁸¹, met zowel voor- als achteraan een ton op geborduurd⁸². Bij de herinstelling van de biervoerders in 1494 bekostigde de stad hun nieuwe kostuums, die ongeveer dezelfde waren : rode laken *journeyen* met een ton op geborduurd⁸³. Naderhand is dat kostuum wel enigszins geëvolueerd. In 1593 spraken de biervoerders van hun *groene rok of kazakke*⁸⁴. Ook droegen ze een hoed⁸⁵. Aan dit kostuum is later niet veel meer gewijzigd. Op een 18de-eeuws schilderij van J. Garemijn droegen ze nog het groene vest met uitgesneden mouwsgaten, alsmede de slappe hoed. Ook een voorschoot behoorde tot hun uniform⁸⁶.

79. Zie bijlage.

80. SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, geëxtendeerde akten, 1641 vlg., dd. 4.06.1646 ; SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1658-60, f° 40 ; 1660-65, f° 58v° en 216v° ; 1665-67, f° 138 en 152 ; 1667-70, f° 62-62v° en 158-158v°.

81. Bovenkleed, meestal mouwloos : E. GAILLIARD, *Glossaire...*, a.w., p. 352 ; E. VERWIJS en J. VERDAM, *Middelnederlandsch Woordenboek*, dl. III, 1894, kol. 1075.

82. *Het Boeck van al 't gene datter gheschiedt is...*, a.w., p. 36.

83. SAB., 216 : *Stadsrekeningen*, 1494-95, f° 176v°, uitg. L. GILLIODTS, *Inventaire...*, a.w., dl. VI, p. 401.

84. SAB., 405 : *Wijnschroeders*, reg. akten enz., f° 108v°.

85. SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1652-55, f° 32v° (dd. 12.08.1652).

86. H. PAUWELS, *Groeningemuseum Brugge. Catalogus*, Brugge, 1960, p. 152, nr. 160. Ook in de 20ste eeuw was die kledij nog dezelfde : zie een foto van 1905 in A. DUCLOS, *Bruges. Histoire et souvenirs*, Brugge, 1910, p. 58 en cfr. p. 177-178. Er bestaat een legende die het dragen van het groene vest verklaart : *Of 't waar is, — Rond den Heerd*, jg. II (1867), nr. 48, p. 384. Zie ook afb. 2.

Voor het transport van de biertonnen maakten de biervoerders gebruik van een «bierboom». Met dergelijk instrument droegen twee mannen één ton «ten halze»⁸⁷. Voor langere trajekten gebruikten de biervoerders ook wagens en karren⁸⁸.

De biervoerders beschikten ook over een vergaderlokaaltje, nl. het biervoerdershuisje op de Markt. Het was daar dat zij samenkwamen voor de werkverdeling, de afrekening en andere gezamenlijke activiteiten⁸⁹. Dat huisje was in feite een ruimte met gewelfvormige zoldering, kortweg geheten «boog», in de nieuwe halle of waterhalle op de oostzijde van de markt, die door het biervoerdersgezelschap werd gehuurd aan de stad⁹⁰. Het was trouwens in die halle dat het ingevoerde of uit te voeren bier werd gelost uit of geladen op de schepen⁹¹.

In het biervoerdershuisje was een kistje geplaatst waarin elke biervoerder 's avonds zijn aksijnstekens diende te deponeren⁹². In 1657 verkregen de pachters van de kleine bieraksijns van het schepenkollege dat een afzonderlijk bakje zou gebruikt worden voor de hen toekomende «tekens», waardoor deze zouden gescheiden zijn van de aksijnstekens van de grote bieren. Daartoe werd, niet zonder

87. SAB., 405 : *Wijnschroders*, reg. akten enz., f° 108v° ; SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1574-83, f° 371v°. Zie de in vorige noot geciteerde afbeeldingen. Een schets en beschrijving van de bierboom zoals te Brugge gebruikt vindt men in A. MAES, *Een en ander over bier II*, — *Ons Heem*, jg. XXII (1968), afl. 1, p. 30.

88. SAB., 405 : *Wijnschroders*, reg. akten enz., f° 108v° ; SAB., 120 : *Hallegeboden*, 1574-83, f° 371v° ; SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1619-28, f° 227v°-228 ; *Ibidem*, 1658-60, f° 40 ; SAB ; 393 : *Biervoerders*, processtuk 1652 en procesdossier 1690. Dergelijke kar op twee wielen, getrokken door twee biervoerders, is afgebeeld op een schilderij van de Burg door J.B. Van Meunincxhove uit 1696 : H. PAUWELS, *a.w.*, p. 122, nr. 108 ; A. JANSSENS DE BISTHOVEN, *Catalogus van de Brugse stadsgezichten*, Brugge, 1977, p. 22, nr. S5 ; G. MICHIELS, *Iconografie der stad Brugge*, dl. I, Brugge, 1964, p. 95, nr. 228.

89. SAB., 310 : *Charters ambachten*, nr. 226 (dd. 8.12.1587) ; SAB., 393 : *Biervoerders*, memorie betreffende de werkregeling 17de eeuw ; *Ibidem*, rekwest midden 17de eeuw ; *Ibidem*, keurboek, f° 17 ; SAB., 283 : *Ferie thesaurie*, 1648-52, f° 238v° ; 1655-58, f° 122v° ; 1660-65, f° 58v° ; 1667-70, f° 58v°.

90. SAB., 216 : *Stadsrekeningen*, 1470-71, f° 16v°, rubriek ontvangsten van huishuren, booghuren, winkelhuren, enz. ; en volgende jaren tot 1669-70, telkenjare in dezelfde rubriek. Tot 1494 was de huurprijs 3 lb., daarna 2-10-0 lb. gr.

91. SAB., 405 : *Wijnschroders*, reg. akten enz., f° 94v°-95v°.

92. SAB., 310 : *Charters ambachten*, nr. 226 (dd. 8.12.1587).

tegenstand van sommige biervoeders die medepachters waren van de grote bierakstijns, een kastje opgehangen vervaardigd uit eikenhout en belegd met ijzerwerk⁹³.

Besluit

De toename van het bierverbruik en de ontwikkeling van de eigen bierbrouwerij brachten te Brugge in het laatste kwart van de 15de eeuw het ontstaan mee van de biervoeders. De mannen met het groene vest en de bierboom, die het bier uit de brouwerijen uitleverden, zijn eeuwenlang typisch geweest voor het Brugse stadsbeeld. De toekenning van het monopolie van hun beroep en de instelling ervan als officie kan evenwel niet los gezien worden van de controlefunctie die de biervoeders i.v.m. de inning van de bierakstijns te vervullen kregen. Door de steeds verdere uitbouw van het systeem van de akstijnstekens kon niet de minste hoeveelheid te verbruiken bier in de stad onbekend blijven, althans indien de biervoeders zelf niet aan fraude meewerkten. Er mag zonder overdrijven gesteld worden dat het dagelijks werk van de biervoeders en hun hele verenigingsleven overheerst werd door de handhaving van het controlesysteem en de verplichtingen die dit meebracht.

93. SAB., 393 : *Biervoeders*, procesdossier 1657.

— Bijlage —

Ordonnantie van pegelaar Wouter Huyghelijncx, tot onderhoud van de goede orde en tucht op de dagelijkse avondvergaderingen van de biervoerders.

1587, dec. 8

A. *Origineel* : niet voorhanden

B. *Afschrift* : SAB., 310 : *charters ambachten*, nr. 225. Geauthenticeerd afschrift van 23 juni 1629. Perkament, H. 54 cm, B. 38,5 cm., calligrafisch beschreven en met randversiering.

Ordonnancie ghemaect op de Biervoerders deser stede bij Wouter Huyghelijncx als gheswooren peghelare omme te belettene alle discoort ende onghehoorsaemheijt daghelijckx int thuyseken ter maerckt int doene van huerlieder rekeninghe, dit al bij wille, consente ende ter presentie van alle de ghesellen.

- I. Alvooren dat elc gheswooren biervoerdere deser stede sal neerstelijck onderhouden ende gehoorsaem sijn alle de punten ende artikelen vander keure ghemaect bij mijn heeren vander tresorie nu sijnde ende noch staen te vernieuwen, upde peynen ende boeten naer t'utwijsen vande vornomde keuren.
- II. Voorts ghebiet men alle de ghesellen oversittende ter tafele doende huerlieder rekeninghe met de teeckens vander assijse annegaende twerck van dien daghe bij hemlieden ghevoert, dat soo wanneer elcke rekenaere sal hebben gherekent wort ghehouden stappans alle sijn teeckens behoorlijck te steken inde kiste daer toe van s'wets weghe gheordonneert. Zoo wie ter contrarie dade van eenige teeckens tot s'anderendaechs over hem draghende daermede behoorlijck bier op ghevoert sijnde, ende rekeninghe ter tafel ghedaen es, zal staen ter correctie vande tresoriers naer t'bevinden vander misdade.
- III. Voorts dat van nu voortan eenighe van dese ghesellen waeren de tafel onghelijck doende tsij vande teeckens bij hemlieden overghebrocht ofte van t'laedeghelt, dat tselve metter goeder waarheyte bevonden waere, dese overtreders sullen verbueren voor d'eerste reyse drie maenden werckens ende gheen winninghe t'hebben van t'officie, voor de Iie reyse ses maenden ende voor de derde reyse te gheenen daghe te moghen wercken.
- IV. Voorts dat alle de ghuene die alsnu verbonden staen, ende noch andere souden verbonden worden, duer misdoene van alleene niet te moghen wercken, gheen teeckens t'ontfanghene noch oversitten s'avons inde rekeninghe upde peyne dies bevonden sijnde van een maent niet te moghen winnen. Ende de selve alsoo verbonden staende en vermueghen niet langher ter tafel te sitten dan huerlieder rekeninghe

- gedeuken sal, op de peyne van heurlieder dachuere ten proffijte vande tafele.
- V. Voorts dat hem een yghelijck biervoerder sal paysivelijck houden opde quartieren, inde brauwerien, bijder straete, ten huysse daer sij bier wercken ende tsavonts in thuyseken sonder oproeringhe, beroerte oft questie te maeken opde peyne van spelen te ghaene ende buyten winninghe ghesloten te sijne acht dagen.
- VI. Voorts dat niemant van nu voordan tsavonts in thuyseken deen den anderen om questien willen dreeghende te slaene ofte elcanderen sloughen, upde boete die onghelijck hebben sal van eender maent gheen winninghe thebben van sijnder officie, ende voorts den anderen persooene ofte partie van diere sal staen ter correctie naer tbevijnden vande zaecke.
- VII. Voorts waert bij alsoo dat deen den anderen soo waere stekende, slaende oft bloe laetende, tsij metter weye opstekere ofte die sal sijn wercke verboden sijn nochte gheen winninghe hebben mogen den termijn van drie maenden.
- VIII. Voorts soo wie eenich gheweere uuttrect, omme eenen anderen te dreeghene, ofte de wille hebbende te slaene, ende niet en sloughe, sal daeromme spelen ghaen den tijt van acht daghen, ende gheen winninghe hebben.
- IX. Voorts sal eenen yghelijcken hem wachten om gheene saken wille de name Godts, ende alle dat Godt annegaet in ijdelheyt te noemene, noch quade eeden te sweeren, upde peyne van sijnder dachuere van dien daghe, boven dien noch twee soo drie dagen thuyseken ontseyt te sijne ende spelen ghaene sonder winninghe thebben den tijt haer daer toe gestelt sal worden.
- X. Voorts een yghelijck van dese ghesellen sullen hen vermijden in thuyseken malcanderen te iniurieren, heeten lieghen oft eenighe onneerlijcke wercken te heeten doene, upde peyne telcke reijse alst ghebeurt van sijnder dacheure ten proffite vande tafele.
- XI. Voorts tsavonts inde vergaderinghe in thuyseken elck sal hem vermijden van trompen, scheeten, reipsemen ofte eenige dierghejlicke stijckende vilaine te doene upde verbeurte dies sal bevonden worden telcker reijse sijn dachuere ten proffijte alsvooren.
- XII. Hendelinghe dat hem een yghelijck wachten sal van in thuyseken met elcanderen te schimpen, bespotten, elcanderen oproeijen, nijpen, hurten, steken oft eenich verwyt anseggen zoo int doene vande rekeninghe noch vooren als naer rekeninghe daer groote disordre ende cleene audientie commen mochte, sulcke persoon sal verbeuren hier inne sijnder dachuere van dien daghe oft tanderdaechs spelen te

Afb. 2 — Een biervoerder poseert op de binnenkoer van een Brugse brouwerij rond 1900. Hij draagt de traditionele kledij van het officie. Hij houdt een bierboom vast, en leunt op een bierkar (Opname Fl. Van Acker, verzameling G. Michiels).

Afb. 1 — Het Huidevettersplein te Brugge, met links het ambachtshuis van de huidvetters, en achteraan het ontvangkantoor van de bierakijnzen. Schilderij tweede helft 17de eeuw (Stedelijke Musea Brugge).

gaene ofte te naeste wercke dage daer naer. Voorts niemant en vervoordere hem dese ordonnantie te hinderen tsij met messen oft andersins eenighe woorden uut te schrabben dat waere op gelijcke peyne.

Alle deze pointen ende articulen sullen neerstelijck onderhouden ende gheobserveert worden bijde generale geselschepe vande voornoomde biervoerders der stede van Brugghe danof de calaingne doen sal den peghelare nu sijnde ende namaels commende. Ende inde absentie vanden voornomden pegelare vermuegen oock de calaigne te doene opde overtreders van desen de ses gecoren dekens vande quartieren. Dit was aldus gesloten ende geaccordeert inde presentie van theele gheselschap desen VIII in decembre anno XVe zevenentachtentich.

Ghecollationeert ende oversien naer sijn origineel ende bevonden van woorden te worde te accorderen bij Mr. Lambrecht Michiels ende Jan vande Cruyce beede gheswooren pegelaers deser stede van Brugghe ter presentie van Jacques Michiels landmeter als getuijge daer over geroepen ende gebeden, desen XXIIIen Juni XVIe ende neghentwintich.

Mij present (*getekend*) Michiels 1629.

